

Kriis!?! Eesti folkloristide neljas talvekonverents Käärikul

Talve viimastel päevadel, 18. ja 19. märtsil 2009 kogunesid eesti folkloristid tavakohasele talvekonverentsile lumisesse Kääriku Puhke- ja Spordikeskusse. Juba mõnda aega on Eestis valdavaks arutlusteemaks kogu maailmas valitsev majanduslangus, mistõttu oli ka talvekonverentsi teema kriis, et vaadelda, mil moel ühiskondlik surutis mõjutab / on mõjutanud / võib mõjutada olukorda folkloristika ja folkloori mõtlemes. Vaieldamatult heitlikul ajal pakkusid konverentsiettekanded ja arutelud mõtlemisainet ning tulevikku suunatud ideid. Mõeldi selle üle, mis on kriis teaduses, mõtlemises ja rahvaluules ning milline on kriisi(aja) teadus, mõtlemine ja rahvaluule laiemalt.

Arutluse lainele häälestumiseks soovitasid korraldajad esinejail mõelda sõna *kriis* (*krisis*) laiale tähenduskoormusele – vanakreeka keeles tähistab mõiste lahutamist või eemaldamist, aga ka võimet eristada, valida, otsustada, ladina keeles on selle tähenduseks aga otsustav pööre, murrang. Paljuski said konverentsi juhtideeks ka Doris Kareva sõnad, mis kõlasid Postimehe arvamussliidrite lõunal: *Mõnes mõttes on terve elu kriiside jada, sõlm- või pitskiri, kus uue kogemuse omandamine vaheldub kinnistusperioodiga, uue õppimine õpitu talletamisega. Selleks et areneda, tuleb algsest, tuntust eemalduda, seista silmitsi tundmatu ja võib-olla ohtlikuga, seejärel tagasi pöörduda ja omandatu siduda ühiskogemusega.* Kahepäevasel konverentsil oli võimalik kuulata üheksat ettekannet, mis haakusid vähem või rohkem kriisi teemaga.

Konverentsi avas eesti rahvakalendri asjatundja Mall Hiimäe ettekandega “Miks ma ei taha rääkida kriisi ületamisest”, keskmes aja tajumise viiside sotsiaalne määratlemine. Aja tajumist tsüklilisena, eeskujuks perioodide kordumine (nt aastaring), on hinnatud inimkonna arengu varasema etapi tajumuseks; käsitus lineaarselt kulgevast ajast iseloomustab hilisemat ajakäsitust. Eesti kalendripärimus kätkeb endas toimetulekustrateegiaid, annab tegevus- ja käitumisjuhiseid ning positiivseid lahendusi, mistõttu on mõiste *kriis* oma tähendusväljaga rahvapärase ajataju lahtimõtestamisel liiga resignatsiooniline, neutraalsem oleks kasutada mõistet *tähenduslik aeg*.

Piret Voolaid (“Narratiivsed piltmõistatused ehk piltmõistatusjutud – kahe folkloorižanri piirjuhtum”) kõneles folkloorižanrite piirnähtustest, keskendudes narratiivsete piltmõistatuste olemusele, koostamispõhimõtetele ja funktsioonidele. Vormiliselt kahe folkloorižanri – narratiiv (muinasjutt, anekdoot) ja mõistatus – puutepunktis asuvate, kindlale tegevustikule ja süžeele üles ehitatud piltmõistatuste kompositsioonistruktuuri, sümboolikat ja funktsioone analüüsides võib püüdis esineja leida ühisjooni imemuinasjutu struktuuri, sümboolika ja funktsioonidega, vaadeldes piltmõistatuste ja narratiivide vahekordi Vladimir Propi imemuinasjutu struktuurimudeli (1928) ja Alan Dundese struktuuriteooria (1964) valguses.

Nikolay Kuznetsov andis ettekandega “Modernse kultuuri roll komi keele säilitamisel. Viis aastat hiljem: kriis jätkub” emotsionaalse jätku varem peetud ettekandele popmuusika ja nüüdiskultuuri muude nähtuste rollist komi keele säilitamisel. Vii-

mase viie aastaga on komi kultuuriruumis (TV, raadio, press, Internet, popmuusika jm) toimunud sündmusi, mis muudavad komi keele olukorda iseloomustavat üldpilti. Paljud riiklikud projektid on suunatud komi keele populariseerimisele ja selle kasutamise laiendamisele, ent lähimal vaatlusel võib keele olukorda kokkuvõtvalt iseloomustada parimal juhul kui stabiilset kriisi.

Taive Särg arutles ettekandes “Pärimusmuusika kui taaspöördumine lätete juurde” osaliselt kattuvate mõistete *rahvamuusika* ja 20. sajandi lõpul sellele lisandunud *pärimusmuusika* tähenduste ning viimase mõiste kujunemise põhjuste üle. Palju elavat arutelu põhjustanud kahe mõiste analüüsi allikaks olid esineja enda muljed, 2004. aastal tehtud küsitlus “Mis on eesti rahvamuusika?” ning ajakirjanduses avaldatud tekstid. Rahvamuusika on T. Särje määratluses teatud pärimusrühma muusikaline folkloor, seega mitteprofessionaalne muusika, mis võib esineda mis tahes stiilis ja olla õpitud mis tahes allikast. Pärimusmuusika hulka kuuluvad aga mineviku ühiskonna suulises pärimuses tekkinud muusikastiilid, aga ka nende jäljendused, seaded, töötused ja uuslooming, rõhutamata lõhet ajaloolise ja tänapäevase esituse vahel. Pärimusmuusika võib olla professionaalne, sellega taotletakse muusika kõrget kunstilist taset.

Aado Lintrop sidus oma ettekandes “Tule taevas appi! Igavese sinitaeva kultus ja munkhtengerism” Lennart Meri kõnepruugis populaarseks saanud ütlemise oskuslikult igavese sinitaeva kultuse (Igavene Sinine Taevas – mongoolia k *möngke köhen tenggeri*) tagamaadega ning näitas, kuidas mongolid on aegade jooksul tähtsamate ettevõtmiste ja kriitilisemate sündmuste puhul apelleerinud pidevalt taeva abile või toetusele.

Eesti folkloristid tänavusel talvekonverentsil ettekandeid kuulamas. Esiplaanil Madis Arukask Tartu Ülikoolist. Andres Kuperjanovi foto 2009.

Liisi Laineste (“Privaatse elu kriiside lahendamisest internetis: abiotsimine, enesetapp, lein”) osutas noorte viimasel ajal sooritatud suitsiidide näitel Interneti osatähtsusele traditsioonide muutmisel. Internet on andnud enesetapule kui isiklikule kriisile uue mõõtme: see on muutunud avalikuks tegevuseks. Mõtlemapanevas ettekandes oli välja toodud 1) statistika suitsiididega seotud eestikeelsete internetilehekülgede kohta, 2) enesetapust rääkivad postitused foorumites ja neile järgnenud reaktioonid, 3) ametlikud leinasaidid meil ja mujal maailmas, 4) surma, leina või järelehüüete ülekandumine reaalsest elust virtuaalsesse.

Madis Arukask vaatles kolme vepsa naise näitel, kuidas saavad vanemad inimesed traditsioonilises ühiskonnas hakkama meie mõistes kriisidega. Ettekande raamistusena kasutas ta Hollandi kultuuriteoreetiku Geert Hofstede käsitlust ning lähtus traditsiooniliste ühiskondade kultuuri karakteristikuna kollektiivsusest ja kollektiivsetest väärtustest (kultuuridevaheline kommunikatsioon). Välitööainesele (video sündmustest, mis leidsid aset kolme vepsa naisega kalmistul omaste haudadel käies) toetudes näitas M. Arukask, kuidas on inimese individuaalne enesetunnetus ja -väljendused seotud väga tugevalt jagatavate arusaamade ja käitumisviisidega.

Katre Kikase ettekande “Rahvus ja raamat pärimuslikus raamatuloos” kandev idee oli raamat kui metafoor rahvuslike kriisiaegade väljendamiseks – täpsemalt olid keskpunktis (Jakob Hurda ja M. J. Eiseni kogudes leiduvad) kuuenda ja seitsmenda Moosese raamatuga seotud pärimustekstid, mis sisaldavad teateid raamatute ärakorjamisest ja hävitamisest. Rahvas on ärakorjamist seostanud ühest küljest lähiminevikuga ning pastorite ja mõisnike sooviga vältida raamatu kasutamisest tingitud pahategusid ning teisest küljest 700 aasta taguste sündmustega ja vallutajate sooviga murda raamatute hävitamisega rahvuse vastupanu. Lood raamatute hävitamisest võrvaldajate poolt on oluline osa eesti ametlikust raamatuloost ning võimaldab käsitleda raamatut rahvuse metonüümiana.

Kriisiteemalise talvekonverentsi lõpetas Mare Kõiva meeleoluka ülesastumisega teemal “Mis keeles me räägime lemmikutega”, vaadeldes inimeste ja loomade kommunikatsiooni varasema ja tänapäeva folkloori näitel, kus eristuvad lihtsate instrumentide ja vokaalsete vormidega suhtlemine (hääliitsused, kutsungid), loomahääliitsuste imitatsioonid (loodushääliitsused, jahimeeste imitatsioonid), katsed suhelda universaalkeele abil, inimese ja looma suhtlemine kõne ja keele abil (suhtlemisteed, jutud loomadest, sh nende võimest inimkeelest aru saada, vastavalt sõnumile või selle sisule käituda). M. Kõiva peatus põgusalt ka inimeste ja loomade suhtlemise erijuhtumitel, mis on seotud kriisiolukordadega (raske haigus, surm), ning kirjeldas ka inimeste ja loomade suhtluses sageli väga iseloomulikku emotsionaalset külge.

Konverentsil võis tutvuda ka kuue vaatmikuga, mille olid koostanud Marika Alver (“Kategoriseerimine: sotsiaalne ja esteetiline 1980. aastate alguse loodusfotos”), Jane Kalajärvi (“Tervishoiuline olukord Petserimaal Eesti Vabariigi algusaastatel”), Kristina Oganjan (“Tervishoiusteem Harjumaal 1922–1926: töötajad, asutused, arstiabi kättesaadavus”), Piret Paal (“Metafoorid kui miniatuursed narratiivid vähipatsientide kirjutistes”) ning Renata Sõukand ja Raivo Kalle (“Historistlik Eesti Rahvameditsiini Botaaniline Andmebaas (HERBA)”).

Ettekannete ja mõtteavalduste põhjal võib järeldada, et folkloor ja folklooriteadus haakub tihedalt sotsiaalkultuuriliste, poliitiliste ja ajalooliste faktoritega, mistõttu on ühiskonnas/majanduses toimuv alati tähtis ka folkloristlikust vaatepunktist. Pärimus võimaldab nii mikro- kui ka makrotasandil jälgida, mil moel on eri aegadel kriitiliste olukordadega toime tulnud või kriitilistes olukordades reageeritud – see omakorda võimaldab välja tuua kollektiivseid (aga ka individuaalseid) väärtushinnanguid, stereotüüpe, traditsioone jne.

Talvekonverents sai teoks eri folkloristlike institutsioonide koostöös, korraldajad olid Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond, etnomusikoloogia osakond, Eesti Rahvaluule Arhiiv, Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond, MTÜ Eesti Folkloori Instituut ja Akadeemiline Rahvaluule Selts. Ürituse päevakava ja ettekannete teesidega võib põhjalikumalt tutvuda veebiaadressil <http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2009/ftk>. Ettevõtmist toetasid Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Kultuuriteooria Tippkeskus) ja A. Le Coq.

Piret Voolaid

Konverents “Noorte hääled” 2009

22. ja 23. aprillil korraldasid Eesti Rahva Muuseum ja Eesti Kirjandusmuuseum neljanda noorte folkloristide ja etnoloogide konverentsi “Noorte hääled”. Üliõpilasi igast akadeemilisest astmest oli kohale tulnud Tartu ülikoolist, Tallinna ülikoolist ja Eesti Teatri- ja Muusikaakadeemiast.

TÜ folkloristika magistrant Veinika Västrik arutles, kuidas võimaldas rahvakunstimeistrite koondise Uku loomine nõukogude ajal käsitöölistel teenida leiba oma erialal. Keskendudes tollastele kangakudujatele, vaatles ta, millised võimalused ja piirangud kehtisid käsitöölisele nõukogude Eestis.

TÜ usuteaduse tudeng Carolina Pihelgas rääkis Meie Isa palve kasutamisest tõrjemaagias. Eesti Rahvaluule Arhiivi materjalide põhjal tutvustas ta ühe olulisima kristliku palve kasutamist maagilises funktsioonis.

TÜ etnoloogia üliõpilane Ehti Järv analüüsis kuue Eesti blogija näitel eneselavastust päevikutüüpi blogides: missuguseid võtteid kasutavad blogijad enese eksponeerimiseks ning missugune on blogija ja tema lugeja vaheline interaktsioon.

TÜ etnoloogia tudeng Kadri Laar tutvustas olid aastail 1986–1989 Eesti Muinuskaitse Seltsi ajaloopärimuse kogumiskampaania käigus moodustunud kogu ning 2003. aastal välja kuulutatud eluloovõistlusele “Elu Saksa ajal” saanud vastustest moodustunud kogu kujunemist ja peatus nende kontekstuaalsetel erinevustel.

TÜ semiootika magistrant Inga Jaagus rääkis suvitamisest eesti ja nõukogude ajal. Allikatena kasutas ta ERMi laekunud 1920.–1930. aastatel sündinud 15 inime-